

Konungamakten

Statsrättshistorien företer många fenomen. När man tilltalar en monark: »Ers Majestät», använder man i själva verket en ursprungligen republikansk term. Den romerske konsuln sades ha major potestas (högre myndighet) i förhållande till sina lägre ämbetskollegor. Av major potestas blev majestas och så småningom den monarkiska titeln »majestät».

Det ligger nära till hands att erinra sig detta, då man studerar det aktuella grundlagsförslaget om monarkins ställning i den nya författningen. Konungamakts uppgifter och befogenheter påminner mer om presidentens i t ex den franska tredje republiken än om en monarks. Från en självständig faktor i statslivet med låt vara begränsade men betydelsefulla uppgifter skulle den svenske konungen detroniseras till en väsentligen symbolisk och representativ funktion. Avsikten från regeringspartiets sida synes vara att härigenom bereda väg för republiken.

Detta sätt att bakom svenska folkets rygg driva fram en i realiteten republikansk författning har med rätta mötts med indignation. Åtskilliga röster — särskilt inom moderata samlingspartiet — har också höjts för att monarkins anhängare skulle riva upp den kompromiss, som ligger till grund för förslaget. Det kan knappast bestridas att deras principargumentation — så som den t ex utvecklas i ett par artiklar i detta häfte av Svensk Tidskrift — är riktig. Men i politiken gäller det som bekant inte bara att ha rätt utan också att få rätt. Aldrig så riktiga politiska principresonemang kan vara felaktiga ur praktisk

politisk synpunkt, därför att deras förverkligande skulle leda till resultat som även principdebattörerna skulle finna vara i hög grad olyckliga.

Ligger det nämligen — kan man fråga — i landets intresse att dra in monarkin och huset Bernadotte i den förbittrade politiska maktkamp, som nu pågår. Socialdemokraterna är illa ute, och de kommer att slåss till det yttersta i 1973 års valrörelse för att deras maktställning skall bestå. Bakom deras beslutsamhet att snart sagt till varje pris bevara regeringsmakten ligger två motiv. De anser — med orätt — att en socialdemokratisk regering är den enda pålitliga garantin för social rättvisa. Vidare skulle ett nederlag innebära en svår motgång för det styrande skiktet av socialdemokratiska yrkespolitiker, som vill behålla makt, status och plats vid köttgrytorna. Även om de skulle komma ifrån 1973 års val med blotta förskräckelsen, är redan hotet att störtas i ett val, där monarkin haft betydelse som argument mot dem, ägnat att skapa stark ovilja mot denna. Har de behållit makten efter 1973 kan deras inre oro under valrörelsen befaras slå över i hämndlystnad — riktad mot monarkin. Som makthavare kan de då göra åtskilligt för att tillfredsställa sådana känslor. I ett dylikt läge får vi sannolikt efter ett par år en än större nedvärdering av konungens statsrättsliga ställning, särskilt som någon hjälp på den punkten knappast är att vänta vare sig från cp eller fp. Och om de förlorat valet, kan man högeligen befara att det från makten, äran och härligheten förvisade ledarskiktet kommer att

se på monarkin (och huset Bernadotte) med ursinne. Vi skulle förmodligen få ett socialdemokratiskt oppositionsparti, för vilket republikkravet inte som hittills är en traditionell men politiskt sekundär programpunkt utan ett öppet eftersträvat mål. Vem kan vinna på det? Inte monarkin och inte heller klimatet i svensk inrikespolitik.

Frågan om konungens statsrättsliga ställning är över huvud taget av den art, att man bör undvika att aktualisera den i valrörelser. Det gäller här ett av de mest centrala och komplicerade områdena i statslivet — själva de grundläggande reglerna för hur demokratin skall fungera. Sådant bör man, så långt det någonsin är möjligt, försöka komma överens om på sakliga grunder.

Här är det förvånande att socialdemokraterna missat ett starkt skäl för att konungen — och inte talmannen — skall vara ledande vid regeringsbildning. Vi har fått ett genompolitiserat samhälle styrt av partier, som har något av statsmonopol på sin verksamhet och som väsentligen finansieras med allmänna medel. I ett sådant samhälle betyder innehavet av regeringsmakten så mycket, att partierna kommer att tänja de demokratiska spelreglerna till det yttersta för att behålla eller taga makten. Innehavet av talmansposten är inte nu en högviktig taktisk position. Men den blir det — så småningom.

Ingen skall föreställa sig, att talmannen i längden får vara en opartisk gestalt eller kommer att tillåtas agera opartiskt vid regeringsbildningar eller andra politiska kris-

situationer. Tvärtom, majoritetspartier och majoritetskoalitioner kommer att besätta posten med en lydig partiman, vars uppgift blir att handla på det sätt som ligger i den egna sidans välförstådda intresse. Det är märkligt att socialdemokraterna inte tycks ha reflekterat över vilken fördel innehavet av talmansposten skulle ge t ex en koalitionsregim, som i Sverige skulle bestå av tre mindre partier. Genom ett samarbete med deras partiledare, genom att lägga konsultationerna på rätt sätt och i rätt ordning har talmannen i marginalsituationer möjligheter att i ett taktiskt spel främja sin egen sidas fördel vid regeringsbildningar eller vid partipolitiska frontförändringar i riksdagen.

En konung kan inte handla så. Han måste agera opartiskt, eljest sätter han monarkins existens på spel. Detta är den stora och avgörande praktiska fördelen med en monarki. Ty korrekta regeringsbildningar liksom överhuvudtaget ett lojalt respekterande av majoritetsviljan är livsnödvändiga i en parlamentarisk demokrati.

Men erkänner man detta, vill man ha en av partikampen obunden instans som garanti för att majoritetsviljan respekteras, då måste man också ge denna instans möjlighet att fungera. Här är frågan inte blott om symboliskt majestät — som inte bör skadas genom regler om åtal — utan om konungens faktiska möjligheter att fylla sin uppgift. För att uppträda som opartisk instans bör han garanteras sådan insyn i regeringsmaktens utövning liksom i det politiska livets förhållanden över hu-

vud taget, att han vet med vilka problem han har att göra. Därför bör han permanent presidera vid konseljen — en form som inte är mera opraktisk än att den gott kan bevaras — vilket på ett naturligt sätt skapar den nära kontakt med ministrarna liksom därav följande informationer från dem, som han behöver i sin uppgift som statschef. Allt detta är problem, som borde kunna lösas i samförstånd under

riksdagsbehandlingen, blott man på båda sidor vill tänka över frågornas sakliga innebörd och betydelse. Kanske man då också skulle komma underfund med att när alla är överens om att monarkin skall bibehållas, är det ett himmelskriande brott mot vår tids jämlikhetsprinciper och krav på lika berättigande mellan könen att inte ha kvinnlig arvsrätt till tronen.